

відсотка в 2013 році, але в 2009 році їх питома вага складала 0,15 відсотка, за цей період вони зменшилися на 173,74 млн. грн. Видатки на охорону здоров'я мають тенденцію до збільшення, їх частка в 2009 році становить 4,18 відсотка, 2013 році - 4,48 відсотка. Частка видатків на духовний та фізичний розвиток в 2009 році та 2013 році знаходиться майже на однаковому рівні і становить 1,79 та 1,78 відсотка від загальної суми видатків державного бюджету. Необхідно відмітити, що збільшення видатків на духовний та фізичний розвиток за цей період становило 1895,19 млн. грн. Скоротилася частка видатків на освіту, зокрема в 2013 році вони становили 10,76 відсотків, порівняно з 2009 роком 13,27 відсотка. Вагоме місце у структурі видатків державного бюджету становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, що мають частку у розмірі 30,79 відсотка у 2013 році та 28,58 відсотка у 2009 році.

На даному етапі економічного розвитку необхідним є підвищення якісного рівня планування видатків бюджету та ефективності використання бюджетних коштів. Вагомим є аналіз дефіциту державного бюджету.

Таблиця 3. Динаміка дефіциту державного бюджету України у 2009–2013 роках

Показники	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
Дефіцит державного бюджету, млн. грн	35517,2	64265,5	23557,6	53445,2	64707,6
Обсяг ВВП, млрд. грн.	913,3	1082,6	1302,1	1408,9	1 454,9
Відношення дефіцит/ ВВП,%	3,9	5,9	1,8	3,8	4,4

З 2009 року по 2013 рік дефіцит державного бюджету збільшився з 35517,2 млн. грн. або 3,9 відсотка ВВП до 64707,6 млн. грн. або 4,4 відсотка ВВП. Найменшим його обсяг був у 2011 році та становив 23557,6 млн. грн., або 1,8 відсотка ВВП.

Висновки. З метою належного формування державного бюджету необхідним є створення сприятливого макроекономічного середовища, здійснення послідовних та дієвих заходів у бюджетно-податковій сфері, забезпечення стійкості системи функціонування державних фінансів. Державний бюджет має забезпечувати відновлення та розвиток економіки країни, здійснення структурних змін в бюджетній сфері.

Одним із завдань при формуванні державного бюджету є забезпечення його збалансованості у середньостроковій перспективі, що передбачає створення стабільної податкової бази на основі формування сприятливих умов для розвитку економіки, своєчасного та достатнього рівня фінансування видатків на соціально-економічні потреби, створення ефективного механізму міжбюджетного регулювання. Доцільним є удосконалення системи планування і виконання видаткової частини державного бюджету виходячи з основних положень програмно-цільового методу формування бюджету.

Список використаних джерел

1. Б'юкенен Дж. Суспільні фінанси і суспільний вибір / Дж. Б'юкенен, М. Масгрейв; [пер. з англ.] – К. : Вид.Дім «Києво-Могилянська Академія», 2004. – 176 с.
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/>
3. Василук О. Д. Державні фінанси України. – К: ЩОС, 2002. – 608 с.
4. Кейнс Дж. М. Избранные произведения / Кейнс Дж. М.; пер. с англ.; – М., Экономика, 1993. – 540 с.
5. Экономика / Самуэльсон Пол Э., Нордхаус Вильям, Д., 18-е издание: Пер. с англ. – М. : ООО «И.Д.Вильямс», 2010. – 1360 с.
6. Чугунов І. Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин// Вісник КНТЕУ. - 2011. - № 4. - С. 13-22.

References

1. Buchanan, J., Masraf, G. Public Finance and public choice [transl. from English.] K. dim "Kyiv-Mohyla Academy", 2004. - 176 S.
2. The budget code of Ukraine : <http://zakon2.rada.gov.ua/>
3. Vasylyk C. D. Public Finance of Ukraine. K: SOC, 2002. - 608 S
4. Keynes, J.M. Selected works [trans. from. eng.] M., Economics, 1993. - 540 s.
5. Samuelson Paul E., William Nordhaus, D., Economy [trans. from. eng.] M. : ООО "I. D. Williams", 2010. - 1360 S.
6. Chugunov I. Theoretical principles of fiscal relations // Bulletin KNTEU. - 2011. - №4. - P. 13-22.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Гусаревич Наталія Володимирівна аспірант кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету, вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Гусаревич Наталья Владимировна аспирант кафедры финансов Киевского национального торгового-экономического университета, ул. Кіото, 19, м. Киев, 02156, Украина

INFORMATION ON THE AUTHOR

Husarevych Natalia Vladimirovna postgraduate Department of Finance Kyiv National trade and economic University, str. Kioto, 19, m. Kyiv, 02156, Ukraine

УДК 336.71.078.3(477)

ОСОБЛИВІСТЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТРОЛЮ В БАНКАХ

Дерев'яно С.І.

Предмет роботи – сукупність теоретичних і практичних питань суті контролю та його особливостей в банківській сфері України.

Мета роботи – узагальнити, систематизувати та розкрити необхідність застосування контролю в банках.

Метод і методологія проведення роботи – використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема ретроспективного аналізу, групування, порівняння, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу і синтезу тощо.

Результати роботи – систематизовано підходи до розуміння сутності контролю в банках України, що створює підґрунтя для його подальшого функціонування та удосконалення.

Галузь застосування результатів – теоретичні та практичні напрацювання можуть бути використані при з'ясуванні стану та шляхів удосконалення контролю в банківській сфері України.

Висновки – різноманітність організаційних форм контролю банківської діяльності відповідає міжнародній практиці, проте ефективність їх діяльності залежить як від організаційних, так і від методологічних та функціональних підходів.

Ключові слова: банк, контроль, нагляд, аудит, банківське регулювання.

ОСОБЕННОСТИ И НЕОБХОДИМОСТЬ КОНТРОЛЯ В БАНКАХ

Деревянко С.И.

Предмет работы - совокупность теоретических и практических вопросов сущности контроля и его особенностей в банковской сфере Украины.

Цель работы - обобщить, систематизировать и раскрыть необходимость применения контроля в банках.

Метод и методология проведения работы - использованы общенаучные и специальные методы, в частности ретроспективного анализа, группировки, сравнения, научной абстракции, индукции и дедукции, анализа и синтеза и т.п.

Результаты работы - систематизированы подходы к пониманию сущности контроля в банках Украины, что создает основу для его дальнейшего функционирования и совершенствования.

Область применения результатов - теоретические и практические наработки могут быть использованы для выяснения состояния и путей совершенствования контроля в банковской сфере Украины.

Выводы - разнообразие организационных форм контроля банковской деятельности соответствует международной практике, однако эффективность их деятельности зависит как от организационных, так и от методологических и функциональных подходов.

Ключевые слова: банк, контроль, надзор, аудит, банковское регулирование.

FEATURES AND NEED CONTROLS IN BANKS

Derevjanko S.I.

The subject of the work - set of theoretical and practical issues of fact for control and features in the banking sector of Ukraine.

Purpose - compile, organize and reveal the need for control in banks.

Method and methodology of work - general scientific and special methods, including retrospective analysis, clustering, comparison of abstraction, induction and deduction, analysis and synthesis, etc.

Results - a systematic approach to understanding the nature of control in banks in Ukraine that provides the basis for further operation and improvement.

Application of results - theoretical and practical achievements can be used to clarify the situation and ways to improve control in the banking sector of Ukraine.

Conclusions - a variety of organizational forms of control banking activities in line with international practice, but their effectiveness depends on the organization and on methodological and functional approaches.

Key words: bank, control, supervision, auditing, banking regulation.

Актуальність дослідження. Світова фінансово-економічна криза 2007-2009р.р. сприяла появі низки проблем як для України, так і інших країн світу. Банківська система виявилася найбільш вразливою у межах глобальної економіки, а тому для її порятунку уряди багатьох країн разом з центральними банками надали суттєві обсяги фінансової допомоги.

Почин світової фінансово-економічної кризи є багато: концентрація банківських активів за ринками та галузями; швидке зростання обсягів фінансових активів у глобальних масштабах тощо. У банківській сфері України впродовж останніх років також відбуваються негативні процеси, зокрема, малі обсяги кредитування та висока вартість кредитних ресурсів, несвоєчасне повернення вкладів, запровадження у банках тимчасової адміністрації для виходу із скрутного фінансового стану тощо. Виникає питання: чи можна було б протидіяти тривалим негативним подіям? Можна, налагодивши ефективнішу систему контролю та регулювання діяльності банків.

Перебудовуючи систему контролю в Україні потрібно розробити цілісну концепцію її формування. Це забезпечить створення такої системи контролю банків, яка б запобігала як внутрішнім, так і зовнішнім впливам. Слід також відмітити, що відсутність єдиної інформаційної та методологічної бази, розпорошеність функцій контролю за різними державними органами не сприяють досягненню кінцевої мети системи контролю.

Система контролю – це сукупність інституцій, функцій, принципів, методів, прийомів та процедур, спрямованих на попередження, уникнення, виявлення, усунення недоліків та порушень. Від її налагодженості значною мірою залежить своєчасність та якість інформації про стан справ у керованій системі. Сьогодні вона формується органами державного управління (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Фонд гарантування вкладів, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку тощо), незалежними органами (зовнішній аудит та рейтингові агентства), органами контролю зі сторони власників (внутрішній аудит, ревізійна комісія) та громадськими організаціями (Асоціація банків України, Комітет Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності, професійні спілки тощо).

В основі діяльності банків лежить довіра суспільства, за відсутності якої в банківську систему перестають надходити гроші, з'являється тіньовий ринок ресурсів і, як наслідок, має місце негативний вплив на стан економіки країни. Тому надзвичайно важливо створити таку систему контролю банківської діяльності, яка могла б захистити як інтереси держави, так і клієнтів, інвесторів, суб'єктів господарювання та власників.

Ступінь дослідження даної проблеми вченими. У різні часи питання контролю цікавили багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, зокрема Бутинця Ф.Ф., Виговську Н.Г., Калюгу Є.В., Нападівську Л.В., Шевчука В.О., Андрєєва В.Д., Белову Н.Г., Данілевського Ю.А., Соколова Я.В., Терехову А.А., Р.Адамса, Р.Брауна, Дж.Лоббека, Р.Монтгомері та інших.

Значна кагорта українських науковців та практиків зробила суттєвий внесок у розвиток внутрішнього та зовнішнього аудиту: Білуха М.Т., Боднар М.І., Герасимович А.М., Гуцайлук З.В., Дорош Н.І., Кіндрацька Л.М., Кирєєв О.І., Лобозинська С.М., Редько О.Ю., Спак Г.І., які на основі вивчення зарубіжного досвіду розробили стратегію застосування цих наробок в умовах України.

Вагоме місце в системі контролю займає банківський нагляд. Дослідженню цього питання присвячені наукові праці Воронової Л.К., Дзюблюка О.В., Крупки М.І., Мочерного С.В., Примостки Л.О., Смовженко Т.С., Чуб О.О., Швець Н.Р. та інших.

Віддаючи належне науковому здобутку вчених, теоретичне обґрунтування розвитку системи контролю банків у сучасних умовах потребує подальших досліджень з метою її удосконалення.

Мета статті – узагальнити, систематизувати та розкрити необхідність застосування контролю в банках.

Виклад основного матеріалу. Контроль виник у давні часи. Ще у Стародавньому Єгипті використовувалась форма інвентаризації наявності та розподілу продуктів харчування.

В Іудеї облік був поєднаним із незалежним контролем. У Біблії є вислів царя Соломона про тих, хто займався торгівлею: «... підрахувуй і оцінюй, що даєш, і що отримуєш – запиши». Жерці Єрусалимського храму на Пасху не розпочинали служби доти, поки «головний бухгалтер» Іудеї не закриє всі контокорентні рахунки та не складе звіт, який розглядається контрольними органами. Спеціальна інструкція визначала порядок обліку пожертвувань у храм. Перед вітварем встановлювалася скриня, яку мали право відімкнути лише царський контролер з головним жрецем, щоб підрахувати пожертвування [9, с.125]. Контролерів часто називали очима і вухами правителя.

У ті часи матеріально відповідальними особами могли бути лише багаті люди, які вносили велику заставу і пропонували впливових поручителів. Ініціювали проведення інвентаризації матеріально відповідальні особи, оскільки після здавання звіту вони були зобов'язані потурбуватися про докази його достовірності [9, с.74-75].

Аристотель у своїй праці «Політика» розмежував облікові та контрольні функції, а ревізію розглядав як частину контролю. Удосконалення обліку і контролю господарської діяльності відбувалося разом з розвитком суспільно-економічних відносин. Так, у середньовіччі почали з'являтися спеціальні трактати про контроль обліку та звітності, який сьогодні здійснює аудит.

За свідченням Данилевського Ю.А., поділ контролю на зовнішній (ревізія балансів та звітності сторонніми особами) і внутрішній (засекречений рух і наявність торгового капіталу, кредитні і розрахункові операції між покупцями, банками, лихварями, процеси виробництва і приватна власність на засоби виробництва) відбувся на часів феодалізму [6, с.31].

У XIX ст. почали з'являтися акціонерні товариства. Відбулося розмежування функцій між власниками і управлінцями суб'єктів господарювання. Власник був змушений вдаватися до перевірки фінансової звітності з метою попередження зловживань з боку найманих управлінців. Це стало причиною розвитку нового напрямку системи контролю – незалежного зовнішнього аудиту.

Система контролю в Україні почала формуватися з початку XX ст. Так, в 1917р. Центральна рада прийняла закон про «Генеральну контрольну раду та Генерального контролера». Основна їх функція – здійснення постійного контролю за витрачанням державних цінностей та грошей. До Генеральної контрольної ради входило по одному представнику від Губернських народних рад та міських дум. Це сприяло представництву інтересів регіонів у формуванні ефективної загальнодержавної системи контролю.

Прозорість інформації про можливі проблеми або зловживання у державних установах досягала тим, що Генеральна контрольна рада про проведення ревізій інформувала суспільство через газети [12, с. 670].

За часів Української Народної Республіки урядові особи, земські, міські, громадські установи та приватні організації звітували перед Державним контролером про використання коштів, які вони одержували з державної скарбниці.

Одним із перших законодавчих актів, прийнятих УРСР був декрет Раднаркому України «Про центральну контрольну комісію і місцеві обліково-контрольні колегії і комісії».

Центральна обліково-контрольна комісія була створена при Центральному виконавчому комітеті України для керування всією контрольною роботою, в той час, як обліково-контрольні комісії та комісії створювалися при губернських та районних радах робітничих, солдатських і селянських депутатів для проведення ревізій установ і організацій, які підпорядковувалися безпосередньо місцевим органам.

У 1920р. уряд УРСР видав розпорядження, згідно з яким всі установи з контролю було об'єднано в єдиний орган – Всеукраїнську робітничо-селянську інспекцію, яку згодом було реорганізовано у «Народний комісаріат робітничо-селянської інспекції», у складі якого діяла фінансова інспекція.

У період НЕПУ відбувалися подальші зміни системи фінансового контролю: були створені у складі Народного комітету фінансів (Наркомфін) СРСР та союзних республік фінансово-контрольні управління. Основною їх функцією була перевірка надходжень до бюджету, ефективність використання видатків бюджету та збереження матеріальних цінностей в установах.

У 1935р. з метою більшої охопленості ревізіями бюджетних установ були створені ревізійні групи внутрішньовідомчого контролю в центральних органах виконавчої влади та обласних відомствах. Через два роки фінансово-бюджетна інспекція Наркомфін УРСР була реорганізована в Контрольно-ревізійне управління Наркомфін УРСР (в подальшому – КРУ). У 1956р. КРУ було перепідпорядковано Міністерству фінансів України [10, с.64].

У 1981р. Рада Міністрів УРСР надала можливість міністерствам, відомствам створювати контрольну-ревізійну службу для запобігання неефективному використанню бюджетних коштів та державного майна, підвищення фінансової дисципліни між державними установами та суб'єктами господарювання, започаткувавши цим розвиток внутрішньовідомчого контролю в органах виконавчої влади. Системи внутрішньовідомчого контролю, які діяли в той час, є аналогом сучасної системи внутрішнього аудиту у державних установах та суб'єктах господарювання.

За часів перебування нашої країни у складі колишнього СРСР, існували такі види фінансового контролю: державний фінансовий контроль, партійний та відомчий.

У період становлення в Україні ринкової економіки продовжують відбуватися зміни у всій системі контролю. Після проголошення незалежності України розпочався стрімкий розвиток процесу становлення різних форм власності, що об'єктивно вплинуло на необхідність виникнення та подальшого розвитку незалежного зовнішнього аудиту. Зміни, що відбувалися в системі організації влади та форм власності, кардинально вплинули на систему контролю.

Банківська система України була однією із перших сфер, у якій запровадили приватну власність. З метою створення нормативно-правового поля для українських банків Верховна Рада України у березні 1991р. прийняла Закон України «Про банки і банківську діяльність», який був покликаний здійснювати регулювання як Національного банку України, так і інших банків. Цей Закон визначав основні принципи побудови дворівневої банківської системи України, функції Національного банку України як центрального банку держави, що здійснює контроль і регулювання банківської системи, правові засади діяльності інших банків, операцій, які вони можуть здійснювати, встановлював правила захисту інтересів клієнтів. Саме на основі цього Закону в 1992р. в системі Національного банку України було створено управління контролю діяльності банків, яке згодом реорганізували у Департамент банківського нагляду.

Цей Закон задовольняв потреби перехідного періоду від монобанківської до дворівневої банківської системи, в якій домінуючими стали недержавні банки, що функціонують на комерційних засадах.

На початку 90-х років XX ст. було прийнято ряд Законів, Постанов, Декретів, які покликані створити правове поле банківської діяльності в Україні. Так, Закон України «Про Державну контрольну-ревізійну службу в Україні» (на даний час змінено на Державну фінансову інспекцію) визначав її правові засади, статус та функції. Контрольно-ревізійна служба стала однією із підсистем державного контролю, в т.ч. і банків. Закон України «Про аудиторську діяльність» визначив місце незалежного зовнішнього аудиту як однієї з підсистем контролю, який має захищати інтереси власників, акціонерів, клієнтів банківських установ тощо і може проводитись як з ініціативи суб'єктів господарювання, так і в обов'язковому порядку.

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ, КРЕДИТ

З 1996р. постійно діючим органом зовнішнього державного фінансового контролю, який здійснює контроль за використанням коштів Державного бюджету України, стала Рахункова палата України.

Середина 90-х років ХХ ст. для банківської системи України була непростю: постійно зростала кількість проблемних банків, а тому Національний банк України своїми нормативними документами та функціями банківського нагляду намагався обмежити всі ризики в діяльності банків, але зміг зосередитися лише на найважливіших. Все це стало причиною появи нової підсистеми контролю – внутрішнього аудиту банків, який повинен протистояти викликам зростаючої конкуренції, глобалізації ринків, захищати майнові інтереси акціонерів тощо. В 1998р. було затверджено «Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України», яким визначено систему аудиторської діяльності в банках і регламентовано порядок створення та організації роботи служб внутрішнього аудиту банків, а трохи згодом – «Методичні вказівки щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в банках України», які визначили порядок застосування стандартів внутрішнього аудиту, які використовує служба внутрішнього аудиту банку під час проведення систематичних аудиторських перевірок.

Нова редакція Закону України «Про банки і банківську діяльність» закріпила на законодавчому рівні функціонування служби внутрішнього аудиту в банках. В кінці 2000р. з метою подальшого розвитку внутрішнього аудиту була створена Всеукраїнська громадська організація «Інститут внутрішніх аудиторів України».

Національний банк України, оцінюючи важливість служби внутрішнього аудиту банків, в першій половині 2000-х років приймає ряд важливих документів, зокрема: Кодекс професійної етики внутрішніх аудиторів банківських установ, Методичні рекомендації щодо взаємодії між інспекторами з банківського нагляду Національного банку України та зовнішніми аудиторами банків, Положення про сертифікацію аудиторів банків.

На сьогоднішній день система контролю банківської діяльності в нашій країні представлена:

- незалежним зовнішнім аудитом;
- внутрішнім аудитом;
- банківським наглядом зі сторони НБУ;
- внутрішньосистемним контролем;
- контролінгом як елементом управлінського контролю;
- підсистемою моніторингу окремих процесів в економіці.

Події початку ХХІ ст. засвідчили неефективність існуючих систем контролю та аудиту банків, а тому дослідження їх є актуальним. Держава не може нормально функціонувати без належно організованої системи контролю за виробництвом, розподілом, перерозподілом суспільного життя в країні.

Французьке «controle», що означає перевірку чи спостереження, утворилося від дох латинських слів – «contra» (протидія, протилежність) та «ole» (міра впливу, ступінь участі у чомусь). Тому його можна тлумачити як протидію чомусь небажаному, спостереження, перевірку, виявлення та попередження неправильної поведінки, дій.

Тривалий час контроль характеризували як функцію управління, що відповідає за нагляд та перевірку відповідності функціонування об'єкта прийнятим управлінським рішенням, визначення результатів їх виконання, виявлення допущених відхилень від нормативних актів (Законів, стандартів, наказів тощо) і принципів організації та регулювання діяльності, яка перевіряється.

Останнім часом контроль в суспільстві зазнав серйозних змін. Його використовують для перевірки відповідності діяльності учасників суспільних відносин встановленим лімітам, обмеженням, принципам, у рамках яких вони мають діяти. Мета контролю полягає у дослідженні результатів діяльності певних суб'єктів, допущених відхилень ними від прийнятих вимог, виявленні причин цих відхилень, визначенні напрямків подолання перешкод для ефективного функціонування всієї системи.

Белоусов Р.А. наводить наступне визначення контролю – систематична конструктивна діяльність керівників і органів управління, керівників підприємств, організацій та їхніх підрозділів щодо забезпечення єдності рішення і виконання, досягнення визначеної мети [13, с.58].

Аналіз досліджень останніх років, які присвячені питанням контролю, дає підстави зробити висновок про необхідність контролю як об'єктивного явища глобальної економіки, хоча існують з цього приводу різні точки зору. Деякі науковці ототожнюють поняття «контроль» і «нагляд». Горшеніна В.М. розглядає забезпечення систематичного та постійного нагляду (контролю) за діяльністю державних органів та посадових осіб, суб'єктів, які здійснюють нагляд і контроль, зміст контрольно-наглядової діяльності [5, с.48-49].

На думку Авер'янова В.Б. контроль - це перевірка, спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, для виявлення, попередження, припинення протиправної поведінки [1, с.342].

Гарашук В.М. вважає, що контроль є складовою частиною управління, що забезпечує систематичну перевірку виконання Конституції, законів України, інших нормативних актів, додержання дисципліни і правопорядку та полягає у втручанні контролюючих органів у оперативну діяльність підконтрольних органів, наданні їм обов'язкових для виконання вказівок, припиненні, зміні чи скасуванні актів управління, вжитті заходів примусу щодо підконтрольних органів [4, с.246].

Мамалуй О.О. вважає контроль аналітичною функцією менеджменту, яка включає систему спостереження за ходом процесів у об'єкті управління, сукупність методів порівняння величин параметра, що контролюється, із заданими програмою, систему заходів з виявлення відхилень при досягненні поставленої мети, а також визначення місця, часу, причини і характеру допущених хиб у роботі [8, с.122].

Контроль як багатоаспектне поняття розглядає Пшенична А.Ж. На її думку це функція управління у системі функцій менеджменту, система методів контролю та органів контролю. Об'єктивне визначення фактичного стану справ у різних галузях суспільного та державного життя, виявлення фактів та умов, які негативно впливають на виконання прийнятих рішень і досягнення поставленої мети – основна мета контролю [11, с.12].

На думку Лобозинської С. контроль – це процес, який забезпечує відповідне функціонування конкретного об'єкту, прийнятий управлінським рішенням і спрямований на досягнення мети [7, с.70].

Контроль як складову частину функцій управління процесом діяльності банку (підприємства, організації), що сприяє досягненню поставленої мети за оптимальних витрат робочого часу та ресурсів трактує Сарахман О.М. [2, с.60].

Бутинець Ф.Ф. розглядає контроль як систематичне спостереження і перевірку процесу функціонування відповідного об'єкту з метою виявлення його відхилень від заданих параметрів. Він вважає, що з точки зору теорії контроль більш правильно називати «господарський контроль» [3, с.6-7].

Контроль дуже часто називають «зворотним зв'язком». Саме завдяки йому суб'єкт управління отримує інформацію про результати діяльності, недоліки, що можуть привести до невиконання наявних завдань чи отримання інших результатів для керування системою. При наявності такої інформації можна оперативно втрутитися, привести важелі управління у відповідність з умовами, що виникли та попередити небажані наслідки.

Головним суб'єктом здійснення контрольних функцій у суспільстві є держава. Суть державного контролю полягає у дослідженні та перевірці розвитку суспільної системи та усіх її елементів відповідно до визначених параметрів, напрямів,

своєчасному реагуванні на можливі недоліки, неправомірні дії, які перешкоджають такому розвитку. Державні органи виконують інші близькі до контролю види діяльності – нагляд і моніторинг. Вважаємо за доцільне виокремити відмінності між зазначеними підсистемами контролю.

Найхарактернішими особливостями нагляду є:

- по-перше, він здійснюється державними органами щодо суб'єктів, які їм організаційно не підпорядковані (зазвичай, контроль стосується організаційно підпорядкованих суб'єктів);
- по-друге, можуть застосовуватися заходи адміністративного впливу (за результатами контролю можуть застосовуватись і інші заходи, наприклад, дисциплінарні);
- по-третє, він здійснюється за дотриманням відповідними суб'єктами спеціальних норм і правил (контроль здійснюється за діяльністю підконтрольних об'єктів у цілому чи за окремими напрямками).

Отже, вище зазначене дає підстави зробити висновок, що нагляд потрібно розглядати як окремий вид контролю, застосування якого при виявленні порушень може супроводжуватись заходами впливу державного характеру. Найбільш впливовим органом, який здійснює державний нагляд за банківською діяльністю є Генеральна прокуратура України.

Моніторинг також є різновидом контролю, який відбувається у напрямках відслідковування ситуацій, процесів у сфері управлінської діяльності, впливу прийнятих управлінських рішень, законодавчих та нормативних актів на суспільні відносини в основному через спостереження та аналіз. Наприклад, моніторинг операцій суб'єктів господарювання з метою протидії легалізації незаконно одержаних доходів, який здійснюється Державною службою фінансового моніторингу.

Контроль повинен забезпечити коригування управлінської діяльності, спрогнозувати перспективи подальшого розвитку та результати досягнення конкретних цілей.

Не слід ототожнювати поняття «система державного контролю» та «система органів державного контролю». В умовах ринкових відносин контроль – це не лише засіб покарання. Він набув функцій інформативно-аналітичного характеру, став невід'ємним фактором впливу на якість управління. В державному управлінні функцію контролю здійснюють більшість державних органів, але система державного контролю в сфері управління цим не вичерпується. Система державного контролю включає органи і посадові особи, які наділені державною контрольними повноваженнями щодо органів державного управління, форми і методи контрольної діяльності та взаємозв'язки між ними.

Система органів державного контролю включає лише державні органи, для яких контроль – основна діяльність, яка здійснюється у відповідній сфері або має відношення до певної функції (визначеного кола питань).

Національний банк України є головним суб'єктом відомчого контролю банківських установ. Ст.7 Закону України «Про Національний банк України» на нього покладено функції банківського регулювання та нагляду як на індивідуальній, так і консолідованій основі з метою забезпечення стабільності банку та банківської системи в цілому. Він також здійснює інші види контролю за діяльністю банків, а також контроль власників істотної участі, афілійованих та споріднених осіб банків на території України та за кордоном з питань дотримання банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку та економічних нормативів (за винятком перевірок і ревізій фінансово-господарської діяльності зазначених осіб).

В останні десятиліття важливою організаційною формою економічного контролю став незалежний зовнішній контроль, який здійснюють незалежні аудиторські фірми.

Важливим елементом у системі банківської діяльності виступає внутрішній контроль.

Органом оперативного контролю у банку є служба внутрішнього аудиту, на яку покладено виконання таких функцій:

- нагляд за поточною діяльністю банку та перевірка результатів його фінансової діяльності;
- контроль дотримання законодавчих та нормативно-правових актів НБУ;
- аналіз інформації та відомостей про діяльність банку, професійну діяльність працівників, випадки перевищення повноважень посадовими особами банку;
- надання Спостережній раді банку висновків та пропозицій за результатами перевірок тощо.

Служба внутрішнього аудиту має право здійснювати нагляд за діяльністю будь-якого відокремленого та структурного підрозділу, знайомитись із усією документацією банку.

Внутрішній контроль являє собою систему організації роботи банку, до якої належать усі заходи, які вживаються банком для контролю за своїми активами, запобігання шахрайству, зведення до мінімуму помилок, перевірки точності та достовірності даних бухгалтерського обліку та звітності, забезпечення ефективності операцій та додержання внутрішніх положень та вказівок керівництва.

Виникнення нових банківських операцій, конкуренція, розвиток інформаційних технологій тощо призвели до ускладнення банківської системи, збільшення небезпеки ризиків для неї, і як наслідок – до зростання значення внутрішнього контролю діяльності банку.

Система внутрішнього контролю охоплює всі механізми контролю в банку та діє постійно. Внутрішній контроль впроваджується і здійснюється Правлінням банку, його керівництвом та працівниками усіх рівнів. Адміністративний контроль включає процедури та документи, які пов'язані з процесом вироблення рішень та отримання санкції керівництва на проведення операції. Складовими адміністративного контролю є:

- діяльність Ради директорів;
- правила визначення повноважень та відповідальності посадових осіб;
- методи контролю, які використовує керівництво;
- політика менеджменту щодо планування, операційної діяльності, ризиків, виконання бюджету та отримання прибутку;
- політика банку щодо прийому на роботу, кар'єрне зростання персоналу банку тощо.

Висновки. Бухгалтерський контроль – це дії, які спрямовані на захист активів і забезпечення точності та достовірності фінансової інформації, який здійснюється з метою гарантування того, що на здійснення операцій є дозвіл керівництва банку, вони здійснюються згідно вимог нормативних актів НБУ тощо.

Отже, різноманітність організаційних форм контролю банківської діяльності відповідає міжнародній практиці, проте ефективність їх діяльності залежить як від організаційних, так і від методологічних та функціональних підходів.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В.Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики// В.Б.Авер'янов, О.Ф.Андрійко, Ю.П.Битяк та ін.; за заг.ред.В.Б.Авер'янова. – К.:Факт, 2003. – 384с.
2. Аудит у банках: навч.посібн./ Національний банк України; [за заг.ред.канд.екон.наук О.М.Сарахман]. – К.: УБС НБУ, 2007. – 334с.
3. Бутинець Ф.Ф. Контроль і ревізія: підручник/ Бутинець Ф.Ф., Боднар В.П., Виговська Н.Г., Петренко Н.І.; за ред. Проф. Ф.Ф.Бутинця. – 4-е вид., доп. і перероб.- Житомир: ПП «Рута», 2006. – 560с.

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ, КРЕДИТ

4. Гаращук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 / В.М. Гаращук // Національна юридична академія України імені Я.Мудрого. – Х., 2003. – 35с.
5. Горшенена В.М. Теория юридического процесса / Горшенена В.М. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.vurlib.net/book_z775.html/
6. Данилевский Ю.А. Финансовый контроль в отраслях народного хозяйства при различных формах собственности / Ю.А. Данилевский, Т.М. Мезенцева. – М.: Финансы и статистика, 1992. – 134с.
7. Лобозинська С.М. Облік і аудит у банку: навч. посіб. / Лобозинська С.М.; за ред. С.К. Реверчука. – К.: Знання, 2007. – 630с.
8. Мамалуй О.О. Основи економічної теорії / За ред. Мамалуй О.О. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 268с.
9. Матасова С.Г. Банкиры умирают первыми: Докум. детектив / Матасова С.Г., Михеева Э.А., Трофименко А.Г. – Нижний Новгород: «Юпитер», 1996. – 630с.
10. Петрик О.А. Аудит у зарубіжних країнах: навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закладів / Петрик О.А., Фенченко М.Т. – К.: КНЕУ, 2002. – 168с.
11. Пшенична А.Ж. Аудит. Навч. посібн. / Пшенична А.Ж. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 320с.
12. П'ятаченко Г.О. Становлення та розвиток фінансів України 1917-2003 / П'ятаченко Г.О., Кухарець Л.В. – К.: НДФІ, 2005. – 784с.
13. Управление народным хозяйством: словарь / под ред. Р.А. Белоусова. – М.: Политиздат, 1983. – 207с.

References

1. Aver'yanov V.B., Andriiko O.F., By'tyak Yu.P. Derzhavne upravlinnya: problemy` administraty`vno-pravovoyi teorii ta prakty`ky` [Public administration: problems of administrative law theory and practice] za zag. red. V.B. Aver'yanova. - K.: Fakt, 2003. – 384s.
2. Audy`t u bankakh: navch. posibn. / [Audit of banks] Nacional`ny`j bank Ukrayiny`; [za zag. red. O.M. Saraxman]. – K.: UBS NBU, 2007. – 334s.
3. Buty`nec` F.F., Bodnar V.P., Vy`govs`ka N.G., Petrenko N.I. Kontrol` i reviziya: [Control and audit]: pidruchny`k/ za red. Prof. F.F. Buty`nca. – 4-e vy`d., dop. i pererob. - Zhy`tomyr: PP «Ruta», 2006. - 560s.
4. Garashhuk V.M. Teorety`ko-pravovi problemy` kontrolyu ta nablyadu u derzhavnomu upravlinni [Theoretical and legal problems of control and supervision in public administration]: avtoreferat dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra yury`d. nauk: specz. 12.00.07// Nacional`na yury`dy`chna akademiya Ukrayiny` imeni Ya. Mudrogo. – X., 2003. 35s.
5. Gorshenena V.M. Teory`ya yury`dy`cheskogo processa [Theory yurydycheskoho process]: http://www.pravo.vurlib.net/book_z775.html/
6. Dany`levsky`j Yu.A., Mezenceva T.M. Fy`nansovuj kontrol` v otraslyax narodnogo hozyajstva pry` razly`chnyx formax sobstvennosti` [Financial control in the national economy in various forms of ownership] M.: Fy`nansy u`staty`sty`ka, 1992. – 134s.
7. Lobozy`ns`ka S.M. Oblik i audy`t u banku [Accounting and auditing in the bank]: navch. posib. / za red. S.K. Reverchuka. – K.: Znannya, 2007. – 630s.
8. Mamaluj O.O. Osnovy` ekonomichnoyi teorii [Principles of Economic Theory] - K.: Yurinkom Inter, 2006. -268s.
9. Matasova S.G., My`xееva Э.А., Trofy`menko A.G. Banky`ru umy`rayut pervumy` [Bankers die first]: Dokum. detekty`v. Ny`zhny`j Novgorod: «Yupy`ter», 1996. – 630s.
10. Petry`k O.A., Fenchenko M.T. Audy`t u zarubizhny`x krayinax [Audit in foreign countries]: navch.-metod. posib. dlya stud. vy`shhy`x navch. zakladiv. – K.: KNEU, 2002. – 168s.
11. Psheny`chna A.Zh. Audy`t. [Audit] Navch. posibn. / Psheny`chna A.Zh. – K.: Centr uchbovoyi literatury`, 2008. – 320s.
12. P'yatachenko G.O., Kuxarecz` L.V. Stanovlennya ta rozvy`tok finansiv Ukrayiny` 1917-2003 [Establishment and Development of Finance of Ukraine 1917-2003] – K.: NDFI, 2005. – 784s.
13. Upravleny`e narodnum hozyajstvom: slovar` [Management of the economy] / pod red. R.A. Belousova. – M.: Poly`ty`zdat, 1983. – 207s.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Дерев'яно Світлана Іванівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту Національний університет біоресурсів і природокористування України
вул. Героїв Оборони, 11, м. Київ, 03041, Україна
e-mail: derevjanko@ukr.net

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Деревяно Светлана Ивановна, кандидат экономических наук, доцент кафедры учета, анализа и аудита Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины
ул. Героев Оборони, 11, г. Киев, 03041, Украина
e-mail: derevjanko@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHOR

Derevjanko Svetlana Ivanovna, Ph.D. in Economical Science, Associate Professor
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
11, Geroev Oboronu street, Kyiv, 03041, Ukraine
e-mail: derevjanko@ukr.net

УДК 336.717.061

АКТИВІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ПО ПОДОЛАННЮ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Діба Л.М.

Предметом статті є проблема організації банківського кредитування підприємств малого і середнього бізнесу в Україні в умовах сучасної економічної кризи.

Метою статті є визначення сучасного стану сфери банківського кредитування та окреслення першочергових заходів з подолання проблеми кредитування малого і середнього бізнесу.

Методи дослідження. При вивченні проблематики та для досягнення мети використані такі загальнонаукові методи: системний підхід, методи абстракції, аналізу і синтезу та порівняння щодо вивчення процесів стану і тенденцій розвитку.